

جلسه ششم: رعایت امانت و عهد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

... وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (۸)

آنها کسانی هستند که امانت‌ها و عهد خود را مراعات می‌کنند

واژگان

أَمَانَاتٍ: امانت‌ها

عَهْدٍ: پیمان

رَاعُونَ: مراعات کنندگان

امانت داری

«امانت» به معنی ودیعه. «امانت داری» به معنی درستی و امین بودن آمده است.

نکته تفسیری

در بعضی از آیات قرآن تعبیر به "ادای امانت" و یا "عدم خیانت در امانت" شده، در حالی که در آیه مورد بحث تعبیر به "رعایت امانت" شده که هم شامل ادا می‌شود هم محافظت و مراقبت کامل از آن. بنا بر این اگر کوتاهی در اصلاح چیزی که مورد امانت است باعث ضرر یا خطری بشود شخص امین موظف است که در اصلاح آن نیز بکوشد (و به این ترتیب سه کار لازم است اداء و حفظ و اصلاح).

اهمیت امانت

امیرمؤمنان علیه السلام:

«رَأْسُ الْأَسْلَامِ الْأَمَانَةُ» امانتداری در رأس دستورات - یا برنامه‌های - اسلام است.

«مَنْ عَمِلَ بِالْأَمَانَةِ فَقَدْ اكْمَلَ الدِّيَانَةَ» هر کس امانتداری کند، دینداری را کامل کرده است.

معیار شناخت افراد

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم:

«لَا تَنْظُرُوا إِلَى كَثْرَةِ صَلَاتِهِمْ وَصَوْمِهِمْ، وَكَثْرَةِ الْحَجِّ وَالْمَعْرُوفِ، وَطَنُطْنَتِهِمْ بِاللَّيْلِ، وَلَكِنْ أَنْظُرُوا إِلَى صِدْقِ الْحَدِيثِ، وَادَاءِ الْأَمَانَةِ.»^۱ «نگاه به فزونی نماز و روزه و حج و کارهای نیک و سر و صدای آنها در شب (برای عبادت) نکنید، ولكن نگاه به راستی گفتار و اداء امانت آنها کنید».

حضرت علی علیه السلام:

«لَا تَعْتَمِدْ عَلَى مَوَدَّةٍ مَنْ لَا يُوفِي بَعْدَهُ» بر دوستی کسی که به عهد و پیمان خود وفا نمی کند، اعتماد مکن.

امام صادق علیه السلام:

«لَا تَنْظُرُوا إِلَى طُولِ رُكُوعِ الرَّجُلِ وَ سُجُودِهِ، فَإِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ اعْتَادَهُ فَلَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ لَذَلِكَ وَلَكِنْ أَنْظُرُوا إِلَى صِدْقِ حَدِيثِهِ وَادَاءِ أَمَانَتِهِ؛ نگاه به رکوع و سجود طولانی افراد نکنید (و تنها آن را نشانه دیانت آنها ندانید) چرا که این چیزی است که ممکن است به آن عادت کرده باشد، و هرگاه آن را ترک کند، نگران می شود ولی نگاه به راست گویی و امانت آنها کنید»^۲

هر که باشد

امام صادق علیه السلام فرمود:

«ثَلَاثَةٌ لَا عُذْرَ ل أَحَدٍ فِيهَا: أَدَاءُ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ وَالْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ لِلْبَرِّ وَالْفَاجِرِ وَبِرُّ الْوَالِدَيْنِ بَرِّينَ كَانَا أَوْ فَاجِرَيْنِ» در سه چیز هیچ بهانه‌ای از کسی پذیرفته نیست (و همه باید به آن‌ها عمل کنند): ادای امانت به صاحبش چه نیکوکار باشد و چه بدکار، وفا به پیمان در برخورد با نیکوکار و بدکار و نیکی به پدر و مادر چه نیکوکار باشند، چه بدکار.

^۱ بحار الأنوار ، ج ۶۸ ، ص: ۹

^۲ بحار الأنوار ، ج ۶۸ ، ص: ۸

گرچه کودک باشد

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «اِذَا وَاْعَدَ احَدُكُمْ صَبِيَّهُ فَلْيَنْجِزْ» وقتی یکی از شما به فرزند خود وعده‌ای داد، حتماً به آن وفا کند.

هر چه باشد

ابو حمزه ثمالی گوید از علی بن حسین ع شنیدم که به شیعیانش می‌فرمود:
عَلَيْكُمْ بِأَدَاءِ الْأَمَانَةِ فَوَ الَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ نَبِيًّا لَوْ أَنَّ قَاتِلَ أَبِي الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عِثَّمَنِي عَلَى السَّيْفِ الَّذِي قَتَلَهُ بِهِ لَأَدَيْتُهُ إِلَيْهِ^۳
بر شما باد به ادا امانت قسم به آنکه محمد ص را به پیامبری برانگیخت اگر کشنده پدرم مرا امین داند بر شمشیری که با آن او را به شهادت رساند، امانتش را ادا خواهم کرد (و آن شمشیر را به او بر خواهم گرداند).

گرچه ناچیز باشد

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آخرین لحظه‌های عمر خود به حضرت علی علیه السلام فرمود:
« يَا أَبَا الْحَسَنِ أَدِّ الْأَمَانَةَ إِلَيَّ الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ فِيمَا قَلَّ وَ جَلَّ حَتَّى فِي الْخَيْطِ وَالْمِخِيطِ » امانت را به صاحبش برگردان، چه نیکوکار باشد و چه گناهکار، ارزشمند باشد یا ناچیز، اگر چه مقداری نخ باشد و یا پارچه و لباسی دوخته شده.^۴

نمونه تاریخی

پس از غزوه حنین (سال هشتم) گروهی از سپاهیان در اطراف رسول خدا (ص) جمع شدند و با اصرار، خواستار تقسیم اموال شدند. حضرت فرمود:
«به خدا قسم! اگر به اندازه درختان «تِهَامَه» گوسفند و شتر برای شما باشد، همه را تقسیم خواهم کرد. در من ترس و بُخل و دروغی نخواهید یافت. حق من از این غنائم بیش از یک پنجم (خُمُس) نیست. آن را هم به شما خواهم بخشید. پس حتی اگر نخ و سوزنی برداشته‌اید بازگردانید که خیانت در غنیمت، در روز قیامت جز ننگ و آتش و بدنامی، جزائی ندارد.»

^۳ بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۱۱۴.

^۴ . بحار، ج ۷۷، ص ۲۷۳.

در این هنگام، مردی از انصار کلافی نخ آورد و عرض کرد: «یا رسول الله! این کلاف نخ را برداشتم تا جهاز شتر خود را بدوزم.» پیامبر (ص) فرمود: «حق من از این کلاف، از آن تو باشد.» مرد انصاری عرض کرد: اگر کار به این سختی است، نیازی به آن ندارم. و آن را روی غنائم دیگر گذاشت. (سیره ابن هشام، ج ۴، ص ۱۳۴-۱۳۵).

مصادیق امانت

در مفهوم وسیع امانت، امانتهای خدا و پیامبران الهی و همچنین امانتهای مردم جمع است، نعمتهای مختلف خدا هر یک امانتی از امانات او هستند، آئین حق، کتب آسمانی، دستور العملهای پیشوایان راه حق و همچنین اموال و فرزندان و پستها و مقامها، همه امانتهای اویند که مؤمنان در حفظ و ادای حق آنها می کوشند (امام خمینی قدس سره فرمود: جمهوری اسلامی امانت الهی است).

در روایات گاهی امانت به معنی "امامت امامان معصوم" که هر امام آن را به امام بعد از خود می سپارد تفسیر شده^۵ و گاه به مطلق ولایت و حکومت.

"زراره" که از شاگردان بزرگ امام باقر ع و امام صادق ع است چنین می گوید: "منظور از جمله **أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا**" (نساء: ۵۸) این است که ولایت و حکومت را به اهلش واگذارید!". تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص: ۲۰۰

نتیجه آنکه همه‌ی نعمت‌های مادی، معنوی و سیاسی، امانت الهی هستند و بالاترین امانت، امامت و ولایت است.

پیام‌ها:

۱- مؤمن، متعهد است. **«عَهْدِهِمْ رَاعُونَ»** خلف وعده، نشانه‌ی ضعف ایمان است.

۲- مراعات عهد و پیمان لازم است، گرچه در عمل نتوانیم وفا کنیم. **«رَاعُونَ»** نه «موفون».